

УВАРОВ В.Г., кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України,
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.132

ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ШЛЯХОМ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ

Проаналізовано проблеми становлення нового інституту слідчих дій – здійснення аудіо-, відеоконтролю особи та проблеми процесуальної форми його провадження.

я ц 4 я ц : слідчі дії, негласні слідчі дії, аудіо-, відеоконтроль, міжнародні стандарти.

Анализируются проблемы становления нового института следственных действий – аудио-, видеоконтроля личности и проблемы процессуальной формы его осуществления.

я ц 4 я ц : следственные действия, негласные следственные действия, аудио-, видеоконтроль международные стандарты.

In article problems of formation of new institute of investigatory actions - audio - video control of the person that problems of the remedial form of its realization are analyzed.

Keywords: *investigatory actions, private investigatory actions, audio - video control the international standards.*

З прийняттям нового КПК України в 2012 р. проблема системи слідчих дій отримала як нового забарвлення, так і нового дихання. З'явився новий інститут – негласні слідчі (розшукові) дії і отримала окреме визначення нова слідча дія – «аудіо-, відеоконтроль».

Актуальність досліджуваної проблеми полягає у тому, що поява нової слідчої дії зумовлює необхідність її теоретичного аналізу та розробки рекомендацій щодо практики її застосування.

Аналіз останніх наукових досліджень показує, що проблемам провадження слідчих дій у сучасній юридичній літературі приділяється неабияка увага. Але проблема різних форм «аудіо-, відеоконтролю» у кримінально-процесуальній літературі тільки починає активно досліджуватись [1-12].

Мета даної роботи – визначити шляхи реформування інституту негласних слідчих дій у контексті міжнародних правових актів та прецедентної практики Європейського Суду з прав людини.

Відповідно до ст. 260 нового КПК України аудіо-, відеоконтроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування.

Виникає забагато питань щодо меж застосування даного інституту. Наприклад, які рухи людини і де можуть документуватись, в яких приміщеннях допустимий аудіо-, відеоконтроль тощо.

Досить скромна за обсягом і змістом правова регламентація аудіо-, відеоконтролю особи окрім визначення його поняття та натяку на підстави його застосування навряд чи може відповідати сучасним вимогам європейських стандартів до «якості» закону, його «передбачуваності» та й зрозумілості.

Поряд з цим ст. 269 нового КПК України робить спробу регламентувати так зване «спостереження за особою, речю або місцем». Будучи чомусь не віднесеною до групи слідчих дій, пов'язаних із втручанням у приватне життя, дана новела, по суті, обмежуючи свободу приватного життя, створює ще одну, на наш погляд, штучну форму безпосереднього спостереження, визначаючи: «1. Для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях може проводитися візуальне

спостереження за зазначеними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відео-запису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження. За результатами спостереження складається протокол, до якого долучаються отримані фотографії та/або відео-запис. Спостереження за особою згідно з частиною першою цієї статті проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому статтями 246, 248-250 цього Кодексу».

Стаття 270 нового КПК України «Аудіо-, відеоконтроль місця» визначає: «Аудіо-, відеоконтроль місця може здійснюватися під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину і полягає у здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження. Аудіо-, відеоконтроль місця згідно з частиною першою цієї статті проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 цього Кодексу».

Підставою для з'ясування переліку слідчих дій є характерні ознаки, що дають можливість вести мову про відмінний характер слідчих дій від інших різновидів дій слідчого у процесі розслідування злочину [10, с.118].

Фактично в законі названі три слідчі дії, які мають однакові об'єкти дослідження. Так чи інакше, навіть коли йдеться про «аудіо-, відеоконтроль місця», то закон розуміє провадження даного заходу «за наявності відомостей про те, що *«розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються»*, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження». Названі в якості окремих слідчих дій заходи мають однакові об'єкти, предмети і методи дослідження. Вони мають своїм змістом спостереження за особою і окремими місцями її перебування та різняться хіба що рівнем їх технологізації.

Регламентація усіх трьох названих заходів є недостатньою мірою передбачуваною, не створює надійних гарантій від свавілля; якість закону має бути кращою.

Регламентація будь-якої слідчої дії має включати такі елементи: предмет слідчої дії, суб'єкти та учасники її провадження, методи слідчої дії, зміст слідчої дії, місце її провадження, термін провадження, спосіб і порядок провадження, спосіб документування, гарантії захисту прав людини.

Нагадаємо, що відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Сама ж ідея створення юридичної форми спостереження за особою і документування його діяльності не нова.

Відомо, що якщо критерій практики у сфері цілісного уявлення про злочин у найбільш простій, безпосередній формі, як правило, недоступний органам розслідування і суду, то в процесі оперативної розробки у випадках, коли негласний співробітник впроваджений у середовище злочинців, досягається доступність критерію практики саме у безпосередній формі.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» уже до цього узаконив візуальне спостереження та здійснення при цьому технічного документування як оперативно-розшукового заходу, результати якого можуть бути реалізовані в кримінальному судочинстві.

У літературі уже висловлено думку, що *безпосереднє спостереження* – юридична форма одержання доказів, яка може бути регламентована процесуальним законом та включена до системи слідчих дій [6, с. 4; 5, с. 39-42].

Пропозиція В.М. Тертишника доповнити систему слідчих дій новою процесуальною формою одержання доказів «*Безпосереднє спостереження*» полягала у включенні до КПК України норми такого змісту:

«З метою встановлення обставин події злочину, а рівно інших фактів, які мають значення для справи, орган дізнання, за наявності до того можливості та необхідності, самостійно за своєю ініціативою або за дорученням слідчого здійснює за певними подіями, фактами або діями окремих осіб безпосереднє спостереження і технічне документування досліджуваних при цьому фактів .

Завданнями безпосереднього спостереження є: виявлення і розкриття злочину, вивчення і технічне документування обставин його вчинення, закріплення слідів та інших фактичних даних, отримання необхідних відомостей і забезпечення умов для успішного вжиття запобіжних заходів та затримання підозрюваного на місці злочину.

Дана слідча дія здійснюється шляхом візуального спостереження за діями запідозрених у підготовці, приготуванні або вчиненні злочину осіб або за окремими обставинами події злочину, а також технічного документування таких фактів.

Спостереження може здійснюватися в будь-яких місцях, крім помешкання громадян та інших приватних володінь, а також території підприємств, установ і організацій та інших об'єктів, якщо це може потягти за собою розголошення відомостей таємного характеру.

У порядку винятку за згодою мешканців житлового приміщення та за вмотивованою постановою слідчого чи органа дізнання з санкції прокурора безпосереднє спостереження і технічне документування досліджуваних при цьому фактів може здійснюватися в житловому приміщенні. Без згоди мешканців житлового приміщення безпосереднє спостереження в ньому не допускається.

За згодою володаря приватного володіння та за вмотивованою постановою слідчого чи органа дізнання з санкції прокурора безпосереднє спостереження і технічне документування досліджуваних при цьому фактів може здійснюватися у такому приватному володінні. Без згоди володаря приватного володіння безпосереднє спостереження в ньому не допускається.

За згодою осіб, що займають службове приміщення, або за вмотивованою постановою слідчого чи органа дізнання з санкції прокурора безпосереднє спостереження і технічне документування досліджуваних при цьому фактів може здійснюватися в службовому чи іншому приміщенні, що не є приватним володінням особи.

У необхідних випадках орган дізнання може запросити для участі в спостереженні представників громадськості та залучити необхідних фахівців.

У процесі спостереження орган дізнання вивчає та фіксує обставини події злочину та дії запідозрених осіб, виявляє і закріплює сліди злочину та інші фактичні дані, застосовує фотографування, кінозйомку, звуко- та відеозапис, використовує оптичні та інші необхідні технічні засоби.

Учасники безпосереднього спостереження попереджаються про використання технічних засобів та інформуються про результати їх застосування. Для засвідчення фактичних результатів технічного документування застосовуються способи, які придатні для цього.

Про провадження безпосереднього спостереження і технічного документування складається протокол з додержанням вимог КПК України. У протоколі описується все знайдене у тому вигляді, в якому спостерігалось, і всі дії в тій послідовності, в якій вони відбувалися, а також з додержанням вимог КПК України, відображаються відомості про порядок та результати застосування технічних засобів.

Результати технічного документування мають значення самостійного виду доказів і зберігаються при справі.

Особи, які беруть участь у спостереженні як очевидці вчиненого злочину або розслідуваної події, не можуть брати участь в подальшому розслідуванні і підлягають відводу, але можуть бути допитані як свідки.

Протокол безпосереднього спостереження разом з фактичними результатами фактичного документування негайно передається слідчому, а якщо спостереження проведене до початку попереднього розслідування, можуть бути приводом до порушення кримінальної справи і підлягають реєстрації поряд з явкою з повинною та іншими заявами і повідомленнями про злочини.

Слідчий та орган дізнання зобов'язані вжити заходів для того, щоб виключити можливість розголошення отриманих в процесі спостереження секретних відомостей або інтимних та інших даних, які стосуються особистого життя, честі та гідності людини, якщо вони не містять інформації про злочин» [7, с. 113-118].

О.В. Сачко, виходячи з практики регламентування зняття інформації з технічних каналів зв'язку як в якості слідчої дії, так і оперативно-розшукового заходу, допускає, що на даному етапі доцільно аналогічно регламентувати у вищевикладеному порядку безпосереднє спостереження і технічне документування як «універсальні пізнавально-засвідчувальні юридичні дії»

[3, с. 63-65].

Розглядаючи діяльність органів розслідування, автор, спираючись на досвід оперативної роботи та теорію юридичного процесу, вважає, що сьогодні за чинним законодавством аудіо-, відеоконтроль особи може бути юридичною як формою одержання оперативно-розшукової інформації, так і слідчою дією. Це зумовлює необхідність детального законодавчого регламентування порядку провадження такого заходу.

Необхідність і можливість провадження указаних дій об'єктивно існує. Регламентация візуального спостереження як слідчої дії, безумовно, було б доцільним і корисним як в аспекті вирішення завдань доказування, так і завдань забезпечення прав і свобод людини.

Проблема полягає в тому, що дана дія названа в законі, але не отримала належної регламентації. Закон не визначив основні положення юридичної форми її провадження, що не сприяє ефективності її застосування.

Пропонуємо в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» та в новому КПК України викласти норму «Безпосереднє спостереження та технічне документування юридично-значимих фактів» такого змісту:

«Безпосереднє спостереження та технічне документування юридично значимих фактів – це ініціативна діяльність правоохоронних органів щодо виявлення і попередження злочинів, отримання та фіксації доказової інформації, необхідної для вирішення завдань кримінального судочинства.

Слідчий чи за його дорученням оперативні працівники підрозділів, уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність, з метою виявлення, розкриття та припинення тяжких чи особливо тяжких злочинів і отримання необхідних відомостей і забезпечення умов для успішного затримання підозрюваного на місці злочину, фіксації обставин і доказів їх вчинення, отримання і фіксації даних про розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій, а також інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави, за наявності до того можливості та крайньої необхідності, здійснюють аудіо-, відеоконтроль особи чи окремих місць – візуальне спостереження за певними подіями, фактами або діями окремих осіб та технічне документування досліджуваних при цьому фактів.

Дана дія здійснюється шляхом безпосереднього чи опосередкованого, виконуваного за допомогою відеокамери чи іншої техніки візуального спостереження за діями осіб, запідозрених у підготовці, приготуванні або вчиненні злочину, або за окремими місцями, обставинами й фактами події злочину.

Аудіо-, відеоконтроль може здійснюватися в будь-яких місцях, крім помешкання громадян та інших приватних володінь, а також території підприємств, установ і організацій та інших об'єктів, якщо це може потягти за собою розголошення відомостей таємного характеру.

В порядку винятку за згодою мешканців житлового приміщення та за вмотивованою постановою суду візуальне спостереження і технічне документування може здійснюватися в житловому приміщенні. Без згоди мешканців житлового приміщення безпосереднє спостереження в ньому не допускається.

За згодою володаря приватного володіння та за вмотивованою постановою слідчого чи органа дізнання і з санкції прокурора безпосереднє спостереження і технічне документування досліджуваних при цьому фактів може здійснюватися в такому приватному володінні. Без згоди володаря приватного володіння безпосереднє спостереження в ньому не допускається.

За згодою осіб, що займають службове приміщення, або за вмотивованою постановою слідчого чи органа дізнання з санкції прокурора аудіо-, відеоконтроль особи і технічне документування досліджуваних при цьому фактів може здійснюватися в службовому чи іншому приміщенні, що не є приватним володінням особи.

У необхідних випадках для участі в аудіо-, відеоконтролі можуть бути запрошені необхідні фахівці.

У процесі аудіо-, відеоконтролю вивчаються та фіксуються обставини події злочину та дії запідозрених осіб, виявляються і закріплюються сліди злочину та інші фактичні дані, застосовується фотографування, кінозйомка, звуко- та відеозапис, використовуються оптичні та інші необхідні технічні засоби.

Про провадження аудіо-, відеоконтролю і технічного документування складається про-

токол. У протоколі описується все, що спостерігалось, і яким чином фіксувалось, відображаються відомості про порядок та результати застосування технічних засобів.

Протоколи аудіо-, відеоконтролю та фактичні результати технічного документування – фотознімки, кінофільми, фонограми, відеофільми та інші матеріали, отримані в результаті застосування технічних засобів при візуальному спостереженні, якщо за їх допомогою відтворені, закріплені та засвідчені обставини і факти, які мають значення для кримінального судочинства, можуть надаватись для використання в якості доказів у кримінальній справі.

Органи, які здійснювали аудіо-, відеоконтроль і документування, зобов'язані вжити заходів для того, щоб виключити можливість розголошення отриманих в процесі спостереження секретних відомостей або інтимних та інших даних, які стосуються особистого життя, честі та гідності людини, якщо вони не містять інформації про злочин».

Таким чином, вважаємо, що докладна регламентація в законодавстві підстав, умов і процедури здійснення аудіо-, відеоконтролю особи слугувала б свого роду гарантом «передбачуваності закону», стримуючим фактором, захистом від безпідставних втручань у сферу особистого життя громадян.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаються в розробці пропозицій щодо удосконалення регламентації слідчих дій, пов'язаних з обмеженням приватного життя людини.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила. – К., 2012.
2. Садова Т.В. Обмеження прав і свобод у кримінальному судочинстві України та держав англосаксонської правової системи в контексті міжнародних стандартів: Монографія. – Івано-Франківськ, 2011.
3. Сачко О.В. Безпосереднє виявлення та дослідча перевірка фактів незаконного обігу наркотичних засобів: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. – Дніпропетровськ, 2012.
4. Тертишник В. Гострі кути реформування кримінального процесу: сім раз ... не для нас // Право і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 259-262.
5. Тертишник В.М. Нетрадиционные способы и формы собирания и исследования доказательств при расследовании преступлений. – Х., 1994.
6. Тертышник В.М. Непосредственное наблюдение: модель нового следственного действия // Именем Закона. – 1993. – № 8.
7. Тертышник В. Непосредственное обнаружение и техническое документирование преступного деяния (концептуальная модель процессуального института и нового следственного действия) // Право и политика. – 2004. – № 5. – С. 113-118.
8. Уваров В.Г. Застосування практики Європейського Суду з прав людини та норм міжнародно-правових актів в удосконаленні кримінального судочинства України: Монографія. – Дніпропетровськ. – 2012.
9. Чабайовський Т.В. Підстави та межі кримінально-процесуального втручання в особисте життя громадян: Автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – К., 2012.
10. Черноус Ю. Місце та значення слідчих дій у процесі доказування по кримінальній справі // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 4. – С. 118.
11. Шумило М. Оперативно-розшукові заходи у структурі досудового розслідування в проекті КПК України (проблеми унормування і правозастосування) // Право України. – 2012. – № 3-4. – С. 452-462.
12. Шумило М.С., Рудей В.С. Реалізація конституційного принципу таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції у досудових стадіях кримінального процесу України: Монографія. – Х., 2012.

Надійшла до редакції 08.11.2012

